Ene Teia

TERORISM ȘI AUTORITARISM

O perspectivă culturală asupra radicalizării

Presa Universitară Clujeană

Teia Ene

Terorism și autoritarism.
O perspectivă culturală asupra radicalizării

Presa Universitară Clujeană

2024

MULȚUMIRI

Aș vrea să le mulțumesc pe această cale Elenei Ene, Izei Lehmann, Sorinei Țuru și Mariei-Cristiana Mărcuș, lui Thomas Kaffenberger, Victor Bădilă și Emanuel Socaciu pentru răbdarea și încrederea pe care mi le-au acordat în acești ani, dar în special lui Bogdan Ene, care a știut mereu să pună întrebări mai bune decât orice răspunsuri.

De asemenea, le mulțumesc Fatimei Sarwari, Rashei Rimon Al Murarkar, lui Oren M. David și Ahmad Al-Rashid pentru că mi-au oferit perspectivele sincere și emoționante ale unor persoane care au înfruntat terorismul și au învățat să îl înțelegă cu inima deschisă.

„Era doar un zîmbet, nimic mai mult, nu repara nimic, doar un zîmbet, ceva atît de mărunt. Dar îl primesc din tot sufletul pentru că atunci cînd vine, primăvara topește zăpada cîte un fulg pe rînd și poate că acum am fost martorul primului fulg topit.”[1]

---

[1] HOSSEINI, Khaled. „Vînătorul de zmeie”, *apud*. GAVRILĂ, Carmen. „Afganistan – în drum spre stadion pentru execuție”, *Dilema Veche*, 13 August 2021, accesat pe 21 august 2021: dilemaveche.ro/sectiune/la-fata-timpului/articol/afganistan-in-drum-spre-stadion-pentru-executie.

Cuprins

Lucrarea de cercetare propune o contextualizare culturală, istorică și filosofică a formelor de terorism cu care se confruntă societatea în anul 2020, menită să ajute la formarea unei mai bune înțelegeri atât a magnitudinii, cât și a naturii amenințării teroriste din zilele noastre în raport cu diverse forme de autoritarism social și politic. Lucrarea este structurată în cinci părți componente (marcate cu cifre romane), pentru a facilita urmărirea multiplelor ramificații științifice ale acestei teme cu un puternic caracter transdisciplinar.

Prima parte a lucrării se ocupă în special de aspectele formale ale terorismului, începând prin a trece în revistă evoluția diferitelor curente ale terorismului european, fundamentale pentru evoluția termenului de „terorism” și construirea abordării strategice adoptate de cele mai multe grupări radicale și extremiste de astăzi. În continuare, lucrarea propune o selecție cât mai diversă de definiții consacrate ale terorismului (atât din mediul legislativ, umanitar, organizațional cât și academic), menită să clarifice din punct de vedere terminologic problema discutată. Aceasta ne permite apoi să pătrundem mai departe în analiza contextului filosofic al terorismului, de la limitele relativismului semantic, noțiunea de combatant sau necombatant și până la problemele etice care însoțesc activitatea teroristă (răspunsuri moral acceptabile la terorism, etica negocierii cu teroriștii etc). În încheierea primei părți, propunem o analiză a unor interpretări asupra câtorva dintre noțiunile de bază explorate în continuarea lucrării: autoritarismul și terorismul de stat.

Cea de-a doua parte a tezei propune o abordare a terorismului din perspectivă morală, studiind atât factorii intrinseci, cât și extrinseci ce țin de manifestarea tendințelor radicale. Secțiunea începe cu analiza unor repere moral-politice cu privire la violență, conflict și război, cum ar fi sfera valorilor, noțiunea de libertate și moralitatea negocierii cu teroriștii, punând în balanță instrumente etice și strategice precum dilema trenului și teoria jocurilor. În continuare, această secțiune va analiza moralitatea din perspectivă neurologică, trecând în revistă noțiuni de ordin psihologic și fiziologic care contribuie la comportamentul uman în raport cu violența. Vom explora aici diversele tipuri psihologice de terorism, dar vom privi și asupra terorismului ca acțiune socială (identitate și alteritate) sau antisocială (psihopatie sau sociopatie), luând în calcul aspectele chimice și anatomice care contribuie la manifestarea diverselor forme de agresiune interumană. În încheiere, vom expune pe scurt rezultatele unor studii psihologice care și-au propus să exploreze transformarea simțului moral în funcție de anumiți factori sociali, precum „Personalitatea autoritară” a lui Theodor Adorno, „Experimentul”, dezvoltat de Stanley Milgram, „Experimentul închisorii” al lui Philip Zimbardo, și „Studiul închisorii” realizat de Stephen Reicher și Alex Haslam pentru BBC.

A treia parte, cea mai complexă din punct de vedere al cercetării, tratează contextul cultural al terorismului, pornind de la aspectele religioase care au definit filosofia din spatele celor mai vizibile grupări teroriste ale contemporaneității, în mare parte de natură jihadist-salafistă. În continuare, analiza culturală aduce în opoziție două consecințe primare ale globalizării, împreună cu ramificațiile lor, începând cu pătrunderea Occidentului în Orient prin colonizarea Asiei și a Africii de către marile puteri europene și revoltele lumii arabe aflate sub influența politică și economică a Occidentului mult timp după independență. Aceasta va fi problematizată cu ajutorul unui interviu acordat de un refugiat din Afganistan, țară profund afectată de intervenția puterilor occidentale și a altor superputeri externe, și este urmată de pătrunderea Orientului în Occident, ca urmare a decolonizării, a liberalizării pieței economice dar și a unor calamități socio-politice de proporții, precum Primăvara Arabă ce a declanșat cea mai mare criză a refugiaților din contemporaneitate, pe care o vom analiza cu ajutorul un interviu cu un refugiat din Siria. În continuare, a doua parte a lucrării explorează noțiunile de terorism ideologic (marxist, maoist, fascist, xenofob) și terorism etno-naționalist (în special cel separatist). Ultimul capitol al acestei secțiuni tratează estetica terorii, sau mai exact manifestăile culturale care au marcat atât ofensiva radicală (spre exemplu prin „terorismul artistic" wagnerian, propaganda publicistică sau poezia jihadistă), cât și defensiva antiteroristă (prin cultura literară modernă și contemporană), încheind cu raportarea organizațiilor teroriste jihadiste la patrimoniul cultural al țărilor în care activează.

Partea a parta a lucrării este reprezentată de un studiu de caz asupra conflictului care a transformat Orientul Mijlociu în butoiul cu pulbere al ultimului secol, având consecințe profunde asupra evoluției terorismului până în zilele noastre. Studiul începe printr-o scurtă expunere a istoriei regiunii Levantului și a formelor de terorism manifestate în aceasta de-a lungul secolelor, urmând să trateze invazia Israelului și urmările acesteia, în special așa-numita „Nakba", prin care mai bine de jumătate din populația Palestinei a fost nevoită să își părăsească țara de origine. Studiul de caz se încheie cu o analiză etică a noțiunii de victime colaterale, precum și a abordării celor două părți beligerante, folosind perspectivele unor reprezentanți ai acestora cu privire la conflictul și climatul autoritar din Levant, prin două interviuri acordate de un israelian refugiat în România, respectiv de o palestiniancă refugiată în Iordania.

A cincea și ultima secțiune a lucrării abordează terorismul dintr-o perspectivă modernă și centrată pe mediul de afaceri. Pornind de la contextualizarea extremismului în era internetului, prin radicalizarea online și folosirea propagandei pe rețelele sociale, capitolul explorează mai departe noțiunea de analfabetism mediatic folosită atât în favoarea radicalismului, cât și a

autoritarismului. În continuare urmează o analiză a fenomenului infracționalității în mediul de lucru, atât la nivel financiar, prin infracțiuni financiare de tipul „white collar”, cât și, în special, la nivel social, prin infracțiuni violente și terorism. Sunt investigate mai multe strategii de combatere a criminalității la locul de muncă, de la consultanță de securitate la implementarea integrată a unor tactici de relații publice, apoi sunt trecute în revistă mecanismele prin care organizațiile teroriste populare în zilele noastre folosesc instrumente digitale precum rețelele sociale și chatroom-urile pentru a ajunge la sponsori, susținători și potențiali recruți, cel mai adesea tineri cu tendințe extremiste. În finalul acestei ultime secțiuni propunem o analiză a principalelor patru tipuri de culturi organizaționale din perspectiva manifestării autorității și a modului în care acestea favorizează sau dezcurajează tendințele radicale, atât în mediul organizațional cât și în afara lui.

În concluziile tezei, folosind cercetarea desfășurată în cele cinci secțiuni ale lucrării în raport cu ipoteza corelației strânse dintre mediul cultural autoritar și stimularea sau răspândirea tendinței de radicalizare, unul dintre elementele centrale ale lucrării de față, propunem o strategie de abordare a pericolului terorist bazată pe trei piloni centrali. Conturată prin prisma studiilor întreprinse de cercetărori în securitate și științe sociale în contextul secolului nostru, strategia propusă este bazată pe următoarele trei elemente-cheie: infrastructură, educație și comunicare. Fără a pretinde o transformare fundamentală a abordărilor etice formulate în ultimele secole pe tema terorismului, teza bazată pe cei trei piloni își propune să aducă un suflu nou eforturilor de interpretare teoretică și filosofică a ofensivei teroriste, la douăzeci de ani după atacurile de pe 11 septembrie ce au adus-o în vârful listei de priorități în ceea ce privește securitatea internațională.